

TA'LIM JARAYONLARIDA ZAMONAVIY O'QITISH USULLARINI QO'LLASH

Mastonkulov Sanjar Turdikulovich

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

Yangiyer filiali o'qituvchisi

e-mail: smtkontakt@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada zamonaviy o'qitish usullarining an'anaviy usullardan farqi, qanday qilib ta'lim sifatini oshirish mumkinligi, ba'zi zamonaviy o'qitish usullari bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: o'qitish usullari, zamonaviy o'qitish usullari, metod, texnologiya, o'qituvchi, o'quvchi, talaba, ta'lim, bilim, ko'nikma.

Kirish

O'zbekiston Respublikasining 23.09.2020 yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida pedagog xodimlar ilmiy, ilmiy-tadqiqot va ijodiy faoliyatni amalga oshirish, eksperimental faoliyatda ishtirok etish, innovatsiyalarni ishlab chiqish va joriy qilish belgilangan.

Maktablarda an'anaviy ta'lim tizimiga nisbatan zamonaviy o'qitish usullarini juda kamdan-kam uchratish mumkin, ammo xususiy maktablar, oliy ta'lim, o'quv markazlari va boshqa shunga o'xshash tashkilotlarning faoliyatida yangi usullar tobora ko'proq paydo bo'lmoqda. Nima uchun bu usullar an'anaviy usullarga qaraganda ko'proq samaradorlikka ega. Ushbu maqolamizda biz innovatsion usullarning asosiy yuquqlari bilan birga kamchiliklarini ham aytib o'tamiz.

Avvalo shuni ta'kidlash mumkinki, zamonaviy o'qitish usullari an'anaviy usullardan farqli o'laroq, biroz boshqacha xususiyatlar bilan ajralib turadi, xususan:

- Zamonaviy o'qitish usullari allaqachon muayyan pedagogik loyihaga moslashtirilgan rivojlanish jarayonida. Rivojlanish muallifning o'ziga xos uslubiy va falsafiy qarashlariga asoslanadi;

- Harakatlar, operatsiyalar va o'zaro ta'sirlarning texnologik ketma-ketligi aniq kutilgan natija bo'lgan maqsadlarga asoslanadi;

- Usullarni amalga oshirish o'qituvchi va talabalarning shartnomaviy asosga ega bo'lgan hamda differensiallashtirish va individuallashtirish tamoyillarini, shuningdek, insoniy va texnik salohiyatdan optimal foydalanishni hisobga oladigan faoliyatini nazarda tutadi. Majburiy komponentlar aloqa va dialoglar bo'lishi kerak;

- Pedagogik usullar bosqichma-bosqich rejalashtiriladi va ketma-ket amalga oshiriladi. Bundan tashqari, ular har qanday o'qituvchi uchun mumkin bo'lishi, hamda har bir talabaning maqsadga erishishini kafolatlashi kerak;

- Usullarning ajralmas komponenti diagnostika muolajalari bo'lib, unda talabalar faoliyatini o'lchash uchun zarur bo'lgan vositalar, ko'rsatkichlar va mezonlar mavjud.

Zamonaviy o'qitish usullari ko'p hollarda psixologik va pedagogik asosga ega bo'lmasligi mumkin, shuning uchun ularni qandaydir yagona tarzda tasniflash juda qiyin. Ammo bu nafaqat ularning ta'lim faoliyatida qo'llanilishiga to'sqinlik qilmaydi, balki ushbu dasturning muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi. Masalan, o'qituvchilarning

adolatsizliklari, baholash tizimi, zerikarli darslar, ortiqcha uy vazifalar bularni hammasini zamonaviy o'qitish usullari bilan joyiga qo'yish mumkin.

Xo'p qanday qilib ta'limni yaxshilash mumkin?

Birinchi navbatda zamonaviy ta'limda nima yaxshi, nima yomonligini ajratib olishimiz kerak. Ba'zi fidokor, jonkuyar o'qituvchilar o'z o'quvchilariga qo'shimcha bilimlar berib ularning xalqaro olimpiadalarda sovrinli o'rinlarni olishlarini ta'minlamoqdalar. Hozirgi zamon pedagogikasida hamkorlik pedagogikasi deb yuritiladigan pedagogika bor. Bunda o'quvchilar o'qituvchinig yordami va qo'llab-quvvatlashiga suyanadilar. O'qituvchi o'quvchilarni sizlab, ularga yaxshi muomalada, hamda o'zining tengqurlaridek munosabatda bo'ladi.

Bundan tashqari yana bir usul borki, teskari(yoki to'nkarilgan) sinf deb nomlanadi. Bu model shu nom bilan 2007 yili AQShda paydo bo'lgan. Kolorado shtatining maktab o'qituvchilari Jonathan Bergmann va Aaron Samslar o'quvchilarga darsni video dars ko'rinishida uyda qulay sharoitda ko'rib o'rganishlarini taklif etgan. O'quvchilar sinfda bo'lganlarida savollar berishib, baxs – munozara qilishardi, yoki laboratoriya ishlarini bajarar edilar.

Xozirgi kunda ixtiyoriy maktab yoki oliy o'quv yurti fanlaridan video darslarni internet tarmog'idan topish mumkin. Shuning uchun bilim olish bo'yicha muammo yo'q, lekin muammo uni o'zlashtirishda, ana shuning uchun ham xozirgi zamonda o'qituvchilar juda kerak. Demak, teskari sinf metodi o'quvchilarni axborotlar bilan ishlashga, tanqidiy fikrlashga ma'lumotlarni tahlil qilishga o'rgatadi.

Modulli o'qitish

Modulli o'qitish– bu oquv ma'lumotlarini modul deb ataluvchi nisbatan mustaqil bo'laklarga bo'lish. Har bir modul o'zining maqsadi va ma'lumotlatni taqdim etish metodini taklif etadi.

Modulli o'qitishning ijobiy tomoni uning tanlovchanligi, egiluvchanligi va uni tarkibidagi modullarni o'rnini almashtirish imkoniyati. Salbiy tomoni o'quv materiallari turlicha o'zlashtirilishi va bir butun bo'lmasligi, hamda modullar ortasidagi mantiqiy bog'liqlikning yo'qolishi natijasida bilimning bo'laklarga bo'linishidir.

Keys metodi. “Keys-stadi” texnologiyasi (ingliz tilida “case” – to'plam, chemodan (chamadon), “study” – muammoli vaziyat) –vaziyatli tahlil yoki muammoli vaziyatlarni tahlil qilish demakdir. Ushbu texnologiya talabalarda aniq, real yoki sun'iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. U talabalarni bevosita har qanday mazmunga ega vaziyatni o'rganish va tahlil qilishga o'rgatadi. Uning negizida muayyan muammoli vaziyatni hal qilish jarayonining umumiy mohiyatini aks ettiruvchi elementlar yotadi. Bular quyidagilardir: ta'lim shakllari, ta'lim metodlari, ta'lim vositalari, ta'lim jarayonini boshqarish usul va vositalari, muammoni hal qilish yuzasidan olib borilayotgan ilmiy izlanishning usul va vositalari, axborotlarni to'plash, ularni o'rganish usul va vositalari, ilmiy tahlilning usul va vositalari, o'qituvchi va talaba (talaba) o'rtasidagi ta'limiy aloqaning usul va vositalari, o'quv natijalari.

Masofaviy ta'lim

Masofaviy ta'lim - pedagogik jarayonda o'qituvchiga talabalarga o'qitish imkonini uzoq masofada joylashgan holda telekommunikatsiya vositalaridan foydalanib amalga oshirish.

Usulning ijobiy xususiyatlari - ko'p sonli talabalarni jalb qilish imkoniyati, uyda o'qish imkoniyati, o'quvchilar uchun darslar uchun eng mos vaqtni tanlash imkoniyati va o'quv jarayoni natijalarini turli sohalarga elektron ommaviy axborot vositalari yordamida o'tkazish qobiliyati.

Bu erda **kamchiliklar** pedagogik jarayonning texnik jihozlariga qo'yiladigan yuqori talablar, o'qituvchi va talaba o'rtasida vizual aloqaning yo'qligi va natijada ikkinchisining motivatsiyasining pasayishi hisoblanadi.

Rolli o'yinlar

Rolli o'yinlarning ma'nosi – o'quvchilar tomonidan o'yin topshirig'iga mos o'rganilayotgan mavzu yoki predmet doirasida berilgan rolni bajarishdan iborat.

Rolli o'yinlar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshiradi, boshqa odamlarning harakatlari motivlarini tushunishni yaxshilaydi va real vaziyatlarda yo'l qo'yiladigan keng tarqalgan xatolar sonini kamaytiradi.

Biroq, rolli o'yinlar odamlarni hayotda va kasbiy faoliyatda qaror qabul qilishga undaydigan chuqur motivlarni ochib bera olmaydi.

Trening

Trening – bu shunday o'qitish usulidirki, bunda pedagogik jarayonning amaliy qismi asosiy hisoblanib, nazariy qismi ikkinchi darajali hisoblanadi. O'ylab ko'ring-chi treningni yutuq tomonlari nimadan iborat?

Treningni bosh va asosiy kamchiligi o'quvchilar uni oxirida kuzatilishi va ko'mak olishi kerak, aks holda olingan ko'nikma va malakalar yo'qoladi.

Juft bo'lib ishlash

Juftlik ish usuli talablaridan kelib chiqib, bir o'quvchi ikkinchisi bilan juftlanadi va shu bilan yangi faoliyatni o'zlashtirish jarayonida tashqaridan fikr-mulohaza va baholashni kafolatlaydi. Qoidaga ko'ra, ikkala tomon ham teng huquqlarga ega. Juftlikda ishlash yaxshi, chunki bu o'quvchiga o'z faoliyatiga xolis baho berish va kamchiliklarini tushunish imkonini beradi. Bundan tashqari, muloqot qobiliyatlari rivojlanadi.

Kamchilik sifatida sheriklarning shaxsiy nomuvofiqligi tufayli qiyinchiliklar yuzaga kelishini aytish mumkin.

Aqliy hujum

Aqliy hujum usuli kichik guruhlarda birgalikda ishlashni o'z ichiga oladi, uning asosiy maqsadi berilgan muammo yoki vazifaning yechimini topishdir. Hujumning boshida taklif qilingan g'oyalar dastlab hech qanday tanqidsiz yig'iladi va keyingi bosqichlarda muhokama qilinadi va ulardan eng samaralisi tanlanadi.

“Aqliy hujum” shu bilan samaraliki, u hattoki minimal bilim darajasi va kompetensiyalari to'plamiga ega bo'lgan o'quvchilarning ham ishtirok etishiga imkon beradi, puxta tayyorgarlikni talab qilmaydi, o'quvchilarda tez fikrlash va jamoaviy ishlarga jalb qilish qobiliyatini rivojlantiradi, minimal stress ta'sirini o'tkazadi, o'zini o'zi tarbiyalaydi, muloqot madaniyati va munozaralarda ishtirok etish malakasini rivojlantiradi.

Guruhlarda ishlash

Talaba guruhlarda ishlaganda, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolda bo'lishga, bir-biridan o'rganishga va turli nuqtai nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo'ladi. Ta'limning kichik guruhlarda ishlash usuli "ta'lim beruvchi-ta'lim oluvchi" dialogidan voz kechishni va "ta'lim beruvchi-guruh-ta'lim oluvchi" ko'rinishidagi uch tomonlama o'zaro munosabatga o'tishni nazarda tutadi. O'quv guruhi tarkibi bo'yicha harakatchan kichik guruhlariga bo'linadi va ularning har biri o'zicha o'quv materialini o'zlashtiradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, shu tufayli siz bilan ta'lim oluvchilar o'rtasida ancha mustahkam aloqa o'rnatiladi, shaxsiy va bir vaqtning o'zida ta'lim jarayonida jamoaviy ruhiy holat kuchayadi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining kamchiliklari:

- barcha o'quvchilarni nazorat qilish imkoniyati uncha yuqori bo'lmaydi;
- guruhlararo o'zaro salbiy raqobatlar paydo bo'lib qo'lishi mumkin.
- kuchsiz o'quvchilar bo'lganligi sababli kuchli o'quvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;
- Guruh ichida o'zaro nizo paydo bo'lishi mumkin.

Zamonaviy o'qitish usullaridan foydalanish ma'lum bir muammoga qiziqishni ta'minlaydi, to'g'ri kasbiy ko'nikmalarni shakllantiradi, malakali fikr yuritadigan va maqbul qarorlar qabul qila oladigan mutaxassisni tayyorlashni ta'minlaydi va ta'lim muammolarini yuqori samaradorlik bilan hal qilishga yordam beradi. Ushbu usullardan turli xil ta'lim dasturlarida foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim sifati davlatimizning asosiy ustivor maqsadlari sifatida qaralayotgan bir davrda, butun e'tiborni zamonaviy o'qitish usullaridan o'quv jarayonida keng foydalanishimiz zarur. Bunday texnologiyalardan amaliyotda foydalanish o'quv jarayonini jadallashtirish, ma'lumotni vizualizatsiya qilish orqali talabalarning ijodiy qobiliyatlarini faollashtirish, shuningdek, guruh ishini sifatli va xolisona baholash imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. "Ta'lim to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son
2. Абдурахмонов С.М., Билолов И.Ў. "Кейс-стади" технологияси - ўқитишнинг замонавий технологик усули сифатида. Илмий – техника журнали ФарПИ 2019, спец.вып.№1.,ст 141-145
3. Abduqodirov A.A., Pardayev A. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lug'ati. – T. Fan va texnologiya. 2012. – 44 b.
4. D. Abduraximov, S. Mastonkulov "Talabalarni o'qitish va bilimni nazorat qilishda o'rgatuvchi tizimlardan foydalanish" maqolasi ADU "Innovatsion g'oyalar, ishlanmalar amaliyotga: muammolar, tadqiqotlar va yechimlar" xalqaro onlayn ilmiy-amaliy anjumani, 21 aprel 2021 yil